

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

О. С. Бакуліна, аспірант

Т. О. Зінчук, доктор економічних наук, професор
Житомирський національний агроекологічний університет

У статті розглянуто особливості державної підтримки та стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств в країнах-членах ЄС. Висвітлено особливості та основні проблеми державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств в Україні. Розкрито основні елементи державної підтримки сільськогосподарських підприємств та з'ясовано вплив кожного із них на мотивацію персоналу.

Ключові слова: державне стимулювання, державна підтримка, персонал сільськогосподарських підприємств, мотивація персоналу, державна підтримка аграрного сектора.

Постановка проблеми. Перспективи інтеграції України у європейський простір передбачають активізацію використання сукупності інструментів, механізмів, факторів, що спрямовані на формування соціально орієнтованої системи аграрного розвитку. Центральне місце у такій системі має відводитися виробленню нової ідеології сільського розвитку, яка буде спроможна подолати невпевненість сільського населення у своєму майбутньому, змінити ставлення держави до селян, відновити його довіру до влади та покращити соціально-психологічний клімат на селі. У цьому контексті на перший план має виходити побудова конкурентоспроможного, самобутнього, прогресивного українського села, яку неможливо здійснити без розвитку людських ресурсів, оскільки, згідно з Конституцією України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю».

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних, методологічних, практичних аспектів підвищення мотивації трудової діяльності персоналу сільськогосподарських підприємств присвячено праці вітчизняних вчених В. Андрійчука, Д. Богині, О. Богуцького, П. Гайдуцького, В. Дієсперова, Г. Дмитренка, Й. Завадського, А. Здравомис-

лова, В. Малеса, М. Маліка, Л. Червіньської та ін. Формуванню пріоритетів євроінтеграційного розвитку, дослідженню конкретних напрямів інтеграції аграрного сектора економіки присвячено праці економістів-аграрників О. Бородіної, В. Зіновчука, Т. Зінчук [2], С. Кваши, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Проте гострою залишається проблема адаптації європейської державної підтримки та мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств до сучасних умов господарювання, оскільки спостерігається стабільна тенденція небажання селян працювати в галузі сільського господарства.

Метою статті є аналіз напрямів державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств країн-членів ЄС та України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інтеграційних процесів на європейському рівні є сучасною ознакою прогресивних змін та можливостей для відродження сільського господарства. Надзвичайно важливим кроком є наближення аграрного сектора України до європейських стандартів та адаптація до Спільної аграрної політики ЄС.

У ряді пріоритетів, закладених у стратегії розвитку сільських територій ЄС «Стратегія 2020», передбачено зростання: розумне (збільшення інвестицій в освіту, дослідження та інновації), стає (побудова низьковуглецевої економіки) та всеохоплююче (основний акцент на створенні робочих місць і скороченні бідності) [4]. Починаючи з 2013 р., розвиток САП ЄС передбачає істотні поправки і зміни за такими напрямками: 1) заходи, призначені для регулювання ринку (інтервенційні закупівлі, експортні субсидії, системи виробничих квот тощо) і прямі платежі; 2) заходи, спрямовані на розв'язання проблем сільського розвитку і заохочення ведення багатофункціонального сільського господарства. У вище окресленому основний акцент зроблено на проблемах сільської зайнятості, формуванні трудового потенціалу села та його мотивації, оскільки сталий розвиток сільської місцевості визначається не тільки відродженням високоорганізованого, конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, але й створенням робочих місць та досягненням соціального добробуту сільського населення.

Важливо зазначити, що основними завданнями регіональної політики ЄС є: створення умов для розвитку життєздатного сільського підприємництва; підтримка реструктуризації сільської економіки; оволодіння новими технологіями виробництва і переробки продукції; гарантування сільському населенню надання послуг першої необхідності; підтримку нової поселенської мережі та сільської інфраструктури; стимулювання розвитку сільського туризму; відновлення аграрного, лісового та рекреаційного потенціалу пошкоджених територій [2, с. 188].

Заходи підтримки сільського господарства САП ЄС на 2014-2020 рр. передбачають виділення 6 пріоритетів: сприяння передачі знань та інновацій у сільському і лісовому господарстві та у сільській місцевості; підвищення конкурентоспроможності і життєздатності всіх видів господарювання; сприяння організації продовольчого ланцюга постачання і управління ризиками у сільському господарстві; відновлення, збереження і зміцнення екосистем, які залежать від сільського і лісового господарства; стимулювання ефективного використання ресурсів і перехід до низьковуглецевої і стійкої до змін клімату економіки сільського господарства, продовольчого і лісового секторів; сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності й економічному розвитку в сільських районах [3, с. 92].

Зокрема, загальна сума видатків бюджету САП ЄС на 2014-2020 рр. становить 386,9 млрд євро, найбільшу частку становлять прямі платежі 72,8%, зокрема, згідно із запропонованим бюджетом, допомога на 1 гектар не повинна бути менше 60% середнього обсягу допомоги, а максимально можливий обсяг виплат на сільськогосподарське підприємство становитиме 300 тис євро на один гектар у рік, що, в свою чергу, здійснює вагомий стимулюючий вплив на персонал сільськогосподарських підприємств. Частка видатків САП ЄС на сільський розвиток, згідно із запропонованим бюджетом, становить 23,2%, серед яких вперше було виділено видатки на заходи щодо розвитку наукових досліджень і інновацій (1,2% загального бюджету), що має сприяти виробництву сільськогосподарської продукції з меншими затратами ресурсів.

З 2014 р. на схему прямих платежів для підтримки малих форм господарювання припадатиме до 10% річного бюджету цих платежів у країнах ЄС. Так, у структурі прямих платежів з 2014 р. виділено обов'язкові та добровільні схеми фінансування. Зокрема, до обов'язкових належать: національні або регіональні фіксовані виплати на гектар землі; виплати за виконання умов, що сприяють оптимальному використанню природних ресурсів (диверсифікацію культур, утримання постійних пасовищ, екологічні зони), які становитимуть 30% національного річного бюджету; виплати фермерам-початківцям (до 40 років), на які можна претендувати протягом перших 5 років роботи створеного підприємства, розмір виплат на 25% перевищує середній погектарний рівень, однак обмежується площею 25 га та становитиме до 2% національного річного бюджету.

Важливим в контексті євроінтеграційних перспектив аграрного сектора є досвід державної підтримки та стимулювання інтересів й потреб персоналу сільськогосподарських підприємств та зацікавленості їх у підвищенні ефективності господарювання. Саме тому, до важливих функцій державного регулювання в країнах ЄС відносять управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або закладів освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків та кредит. У деяких західноєвропейських країнах держава здійснює також контрольно-облікові функції (інспекція за якістю продукції, статистика тощо), керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, сприяння впровадженню та розробленню програм розвитку сільських районів, перепідготовку і підвищення кваліфікації осіб для роботи в інших галузях.

Саме державна підтримка аграрного сектора має стати вагомою умовою розвитку сільськогосподарського виробництва, сільських територій та важливим мотиваційним чинником для населення займатися сільським господарством. Бюджетне

фінансування аграрного сектора України охоплює програми і заходи, що спрямовані на розвиток сільського господарства, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію відсоткових ставок за користування кредитами комерційних банків, що здійснює мотиваційний вплив на суб'єкти господарювання. Зокрема, на підтримку сільського господарства у 2014 р. передбачено витрати у розмірі 6,8 млрд євро загального бюджету, що на 1,6 млрд грн менше порівняно із 2013 р. Загальний обсяг державної підтримки в Україні у 2013 р. становить 0,5% від ВВП, в країнах ЄС – 1,3% ВВП. Для порівняння, у 2013 р. у бюджеті ЄС на сільське господарство, розвиток села, підтримку фермерів було виділено 42 млрд євро (27%) загального бюджету. Основна частина коштів європейських країн спрямовується на підтримку сільськогосподарських товаровиробників (87,2%), на сферу послуг – 11,5%, на споживачів – 1,3%. Загалом в Україні на підтримку сільськогосподарських товаровиробників спрямовано 67,1%, решта – 32,9% підтримки спрямовано на сферу послуг.

Разом з тим, однією з перешкод на шляху багатofункціонального розвитку сільських територій в Україні є відсутність підтримки з боку державних, регіональних і місцевих органів влади підприємницьких ініціатив сільських мешканців та використання зарубіжного досвіду в цьому напрямі. Таким чином, політика розвитку сільських територій має бути орієнтована на ті цінності, що стали запорукою успіху країн-членів ЄС та відповідати їх нормам, а саме: прозорості, відповідальності, ефективності.

Одним із чинників державного стимулювання розвитку сільського господарства та мотивації персоналу є надання дотацій та субсидій сільськогосподарським виробникам. Державні заходи підтримки аграрного сектора поширюються майже на 75% обсягів сільськогосподарської продукції, яка реалізується на внутрішньому ринку країн-членів ЄС. Частка державного фінансування, що входить до зеленої скриньки, становить у країнах ЄС 50-60% від загальної суми. Крім того, розвинуті країни світу активно субсидують аграрний сектор також із міркувань продовольчої безпеки та мінімізації за-

грози надлишкової міграції сільського населення в міста і за кордон. Величина таких субсидій досягає в країнах ЄС у середньому 50% від вартості сільськогосподарської продукції, у Швейцарії – 82%. В Україні у 2013 р., порівняно із 2012 р., частка державного фінансування на заходи жовтої скриньки зменшилася на 0,8 млрд грн, що становить 36,2%, частка державного фінансування на заходи зеленої скриньки, навпаки, має тенденцію до збільшення (на 0,1 млрд грн) і становить 63,8%.

Значний вплив на формування трудових ресурсів села та стимулювання персоналу суб'єктів господарювання в країнах ЄС здійснюється через державне регулювання обігу земель сільськогосподарського призначення, розвиток довгострокової оренди. Так, у країнах-членах ЄС 90% договорів оренди укладається терміном на 9-10 років і більше. У середньому по країнах-членах ЄС частка орендованих земель становить 40% усіх сільськогосподарських земель. Крім того, орендна плата за використання сільськогосподарських земель у середньому у країнах ЄС становить 20-25% від вартості урожаю або 2,5% вартості землі. Зокрема, у Данії орендна плата змінюється залежно від якості землі і становить 16-20%, у Швеції – 7-9% вартості реалізованої продукції й переглядається кожні три роки у бік підвищення в 1,5 раза [1, с. 27]. Для порівняння, в Україні система землекористування є нестабільною, зокрема це стосується надання оренди на короткі терміни користування, за якої сільськогосподарські підприємства не можуть забезпечити у перспективі фінансову стабільність та інвестувати кошти у довгострокові програми. У 2013 р. частка орендних договорів терміном до 5 років становить 43,8% від загальної кількості договорів, понад 10 років – тільки 13,9%. Оренда земельних ділянок на короткий термін (5 років) спрямована насамперед на отримання прибутку з мінімальними витратами на збереження родючості ґрунтів. Розмір орендної плати в Україні для земель сільськогосподарського призначення не може бути меншим за 3% визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки.

Політика ЄС з функціонування й організації ринку землі передбачає встановлення системи обмежень, яка унемож-

ливає велику концентрацію земель та погіршення якості землекористування, жорстких кваліфікаційних вимог для землекористувачів, оподаткування з диференціацією поземельного податку залежно від якості використання землі, постійний контроль за будь-якими змінами у структурі власності сільськогосподарських угідь тощо. Саме тому, зважаючи на світові та західноєвропейські тенденції, наголос слід поставити на застосуванні економічних важелів впливу на власників земель щодо контролю за використанням земельних ресурсів, зокрема здійснення заходів зі збереження та відтворення родючості ґрунтів, використання в сільськогосподарському виробництві екологічно безпечних технологій обробітку та вирощування сільськогосподарських культур.

Значний стимулюючий вплив на персонал сільськогосподарських підприємств у країнах ЄС здійснює система земельної іпотеки та розвитку кредитного забезпечення, яка ґрунтується на діяльності спеціалізованих установ кредитування фермерів, кооперативних і земельних банків, інших фінансових інститутів. Іпотечні кредити комерційних банків надаються строком від 30-50 років, у розмірі, який не перевищує 60-80% вартості землі та нерухомості, при цьому держава відшкодовує частину витрат на сплату відсотків. Державні іпотечні банки надають кредити на термін від 5-20 років, у розмірі, що не перевищує 60-80% вартості земельної ділянки, на 8-9% річних. Так, частка іпотечного кредитування у Данії становить 68%, Німеччині – 47%, Франції – 21%, Швеції – 58%, Україні – 12,7%. Державне кредитування сільськогосподарського виробництва в Україні, зокрема надання кредитів фермерським господарствам у 2013 р., зменшилося на 360 тис. грн і складає 27,8 млн грн.

Надзвичайно важливим мотиваційним чинником є впровадження в аграрний сектор країн-членів ЄС нових методів оновлення матеріально-технічної бази підприємств сільської місцевості, зокрема фінансової підтримки на умовах лізингу. Фінансова підтримка заходів на умовах лізингу в Україні у 2013 р. зменшилася, порівняно з 2012 р., на 21,2 млн грн і становить 8,8 млн грн.

Доволі поширеною практикою в країнах ЄС за відсутності можливості придбання необхідної сільськогосподарської техніки набуло застосування сервісного інженерно-технічного забезпечення з боку дилерських підприємств та великих машинобудівних фірм. У Великобританії, Німеччині, Швеції до їх послуг вдаються від 70 до 90% виробників сільськогосподарської продукції. У Великобританії, Італії, Франції досить поширеними є кооперативи для спільного користування сільськогосподарською технікою.

Слід зазначити, що на створення сприятливих умов для формування та відтворення сільського населення та трудового потенціалу здійснюють вплив галузі охорони здоров'я, освіти, культури та сфери послуг, без яких неможливе функціонування самих досконалих моделей мотивації праці персоналу. Зокрема, якість освіти в начальних закладах України є недостатньою та значно відстає від країн Європи. Так, система підготовки та періодичності підвищення кваліфікації у Європейських країнах становить 3-5 років, тоді як в Україні – 17 років.

Саме тому держава має виступати головним інвестором системи освіти, охорони здоров'я, оскільки такі витрати мають суспільно корисну цінність. Інвестиції у людський капітал можуть бути спрямовані у різні складові: освіту, професійну підготовку, охорону здоров'я тощо. Зокрема, на розвиток освіти в Україні у 2012 р. було виділено 6% ВВП. Для порівняння, у країнах ЄС видатки на розвиток науки у середньому складають 2% ВВП, освіти – 10-12% ВВП. Вкладення коштів бюджету ЄС у людський капітал фермерських господарств Польщі до 2013 р. становить 8,1 млрд євро або 11,3% загального плану розвитку сільських територій.

Зусилля органів державної влади мають бути орієнтовані на створення робочих місць, забезпечення гарантії зайнятості у процесі приватизації та реструктуризації підприємств, на підтримку підприємництва і самозайнятості населення, підвищення гнучкості ринку праці, професійну підготовку і перепідготовку кадрів, які не здатні працювати із сучасною технікою. В Україні фінансування професійного навчання працівників

практично повністю покладено на роботодавця, при цьому доцільно, щоб витрати складали близько 1% від загальних витрат на робочу силу. У країнах ЄС професійне навчання, перепідготовка працівників, проведення освітніх тренінгів здебільшого належить до компетенції підприємств – 2-10% (у Великобританії – 3,6%, Франції – 3%). Однак державою здійснюється компенсація частини витрат суб'єктів господарювання на професійну освіту (не менше 20%), застосуванням, зокрема, механізмів для стимулювання участі підприємств у професійному навчанні кадрів через податкові пільги та створення відповідних фондів.

Висновки. У процесі дослідження було виділено основні напрями державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств у країнах ЄС та Україні. До таких відносимо: підтримку підприємницьких ініціатив сільських мешканців; надання дотацій та субсидій сільськогосподарським виробникам; розвиток довгострокової оренди, земельної іпотеки, кредитного забезпечення; надання фінансової підтримки на умовах лізингу; інвестиції в людський капітал. Відтак, виходячи зі свого європейського вибору, Україна започаткувала новий процес змін, який має спиратися у своєму розвитку на європейську людиноцентричну систему цінностей, основою якої є не виробництво, а людина, розвиток її інтересів, створення гідних умов для реалізації її творчих, культурних, інтелектуальних можливостей, утвердження інноваційності в якості економічної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бредіхін О. О. Економічні аспекти контролю збереження родючості ґрунтів при оренді земельних часток (паїв) [Текст] / О. О. Бредіхін // Економіка та менеджмент: перспективи розвитку : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (2012; 22-24 червня) ; За заг. ред. : О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 26–28.
2. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : монографія / Т. О. Зінчук. – Житомир : ДВНШ «Державний агроєкологічний університет», 2008. – 384 с.
3. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О. Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89–96.
4. Priorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_en.htm.

О. С. Бакулина, Т. О. Зинчук. **Направления государственного стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий в странах-членах ЕС и Украине**

В статье рассмотрены особенности государственной поддержки и стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий в странах-членах ЕС. Отражены особенности и основные проблемы государственного стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий в Украине. Раскрыты основные элементы государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий, исследовано влияние каждого из них на мотивацию персонала.

Ключевые слова: государственное стимулирование, государственная поддержка, персонал сельскохозяйственных предприятий, мотивация персонала, государственная поддержка аграрного сектора.

O. Bakulina, T. Zinchuk. **Directions of agrarian staff's stimulation in countries - members of the EU and Ukraine**

The article deals with the peculiarities of the state support and staff's stimulation in countries - members of the EU. The specific features and main problems of government staff's stimulation of agrarian enterprises in Ukraine have been highlighted. The basic elements of the state support of agrarian enterprises are marked out and the effect of each of them on staff's motivation has been determined.

Keywords: government stimulation, government support, farm staff, staff's motivation, state support of agricultural sector.